

Jean Lasserre i Dietrich Bonhoeffer: Dva svjedoka poruke mira

(Hans Häselbarth)

Ovdje nam se predstavljaju dva „oca mira“, jedan iz Francuske, drugi iz Njemačke. Upoznali su se kao stipendisti, 30-tih godina prošlog stoljeća, na teološkom fakultetu Union Theological Seminary u New Yorku. Središnja je tema njihovih susreta bilo pitanje kršćanstva pred pitanjem nasilja. Korisno je stoga usporediti njihovo tadašnje razmišljanje sa sadašnjim raspravama među kršćanima.¹

I. Iz biografije

(B) Jean, prijatelju moj, kako je lijepo susresti te ovdje u zajednici Arka u St.Antoineu!² Puno smo toga tih 30-tih godina zajedno doživjeli. Mislim na nezaboravne noćne razgovore u New Yorku. Pri tom sam osjetio duboko jedinstvo između nas dva teologa iz Europe. Poticaj nam je tada dao roman Ericha Marie Remarquea "Na Zapadu ništa novo" iz 1929. U New Yorku smo gledali strašan film koji je napravljen po toj knjizi i ostali smo šokirani. Morao sam te tješiti dok smo se vraćali kući...

(L) Tada su se probudila naša pacifistička uvjerenja. Prepoznali smo da vjera mora imati puno više autoriteta od ostarjeloga domoljublja, više od onoga (početak francuske himne): "Hajmo, djeco moje domovine...." (pratnja bubnjeva)

(B) I više od onoga, što smo prije pjevali: "Njemačka, Njemačka iznad svega" (pratnja bubnjeva).

Umjesto toga, pjevamo zajedno:

"Usmjeri naše korake,

usmjeri naše korake,

na put mira, na put mira." (kanon u Menonitskoj pjesmarici br. 481)

(L) Pored tih razgovora doživjeli smo i mnogo radosti. Sjećaš li se još našeg pustolovnog putovanja u Meksiko u rasklimanom starom automobilu ? I kako su iznenađeni bili studenti u Viktoriji, kada su im se onako složno obraćali jedan Francuz i jedan Nijemac?

(B) Tada si me po prvi put poveo od moje luteranske teologije prema praksi, i to kada si me pomoću mirovnog zadatka kršćanina uputio na radikalnu poslušnost. Bilo je to poput obraćenja koje se kod mene desilo dublje nego što sam na početku slutio. Kasnije sam u zatvoru vidio u tebi sveca! Ti si me inspirirao da napišem knjigu "Nasljedovanje", i vidio sam Govor na gori drugim očima. Da, pobudio si u meni čežnju za aktualizacijom Božje milosti.

(L) Sigurno su moji profesori u Parizu utjecali na mene, kao npr. Wilfried Monod. Zahvaljujući njima zavolio sam Blaženstva kao srž Evandjelja. Osobno sam u tim godinama bio plašljiv i povučen. No, ti si me 1934. poveo na Ekumensku konferenciju za mlade u Fanö, u Dansku, gdje si održao mirovni govor. Tada si rekao: "Ne postoji siguran put do mira....zahtijevati sigurnost znači imati nepovjerenje, a to nepovjerenje rađa rat." Tada mnogi nisu prepoznali tu istinu! Tada mi je bilo stalo samo do toga da tijelo Kristovo, i uopće cijelu ljudsku obitelj, ne unište nacionalističke ideologije. Zalagali smo se za odbijanje oružja iz prigovora savjesti, što je tada još bilo nezamislivo. I da se nikada nijedan rat ne smije više nazvati svetim!

(B) Iste sam te godine posjetio u sjevernofrancuskom mjestu Kohlerevier u Bruayu en Artois. Živio si sa siromašnim industrijskim radnicima. To je također u meni produbilo socijalno pitanje i pojačalo želju da u župi uvijek stojim na strani radnika i siromaha.

(L) Zadnji put si me posjetio u Chalet Les Houches u dolini Chamonix za vrijeme mog odmora. Dana 17./18. kolovoza 1932. napisao si u knjizi gostiju ovo: „Za dva lijepa i nezaboravna dana, koje sam mogao provesti u krugu obitelji moga prijatelja Jeana i s kojima sam osjetio jaku povezanost te ovim želim izraziti svoju zahvalu od srca. Bonhoeffer, Berlin".³ Tada je došao rat i nismo se u ovom životu više smjeli sresti. Posredstvom jednog njemačkog vojnika po imenu Heinrich Gellermann, pokušao sam ti usred rata poslati pismo i još sam prije tvog pogubljenja preko njega od tebe dobio ukupno 20 pisama....Kako li sam zahvalan, kada pogledam unatrag na postaje naših susreta, dragi moj prijatelju!

II. Naš razgovor o mirovnom poslanju

(B) Oboje smo zastupali političku etiku koja se temelji na kršćanskoj vjeri. Da, mora da je Govor na gori bio orijentir za naš život. To sam htio pojasniti u svojoj knjizi o nasljedovanju. Moramo ozbiljno shvatiti ne samo "posljednje" Kraljevstvo Božje, nego i "ono predposljednje", ono koje danas služi ljudima. U mojoj knjizi etike polazim upravo odatle, da mi kao kršćani trebamo voditi politiku Evanđelja - čak i kada time činimo nešto "neobično", nešto što svijet jedva može razumjeti.

(L) Ne možemo prihvatiti podvojenost našeg života. Krist nas treba u potpunosti i jedino tako cjeloviti možemo biti vjerodostojni. To se mora posebno dokazati na našem odbacivanju nasilja, rata i osvete. Vjerujemo u Isusa Krista kao u kneza mira, iako smo mu u odlučujućem trenutku bili nevjerni. Crkva ne može ukinuti nasilje, ali može prestati opravdavati nasilje i ratove.

(B) Ti si nam sliku Isusa u njegovoj mucij, „Ecce homo“, tako živo predočio i usporedio s našim idealima muškosti i junaštva.

(L) Isus je svojim životom pokazao bezuvjetno nenasilje, i nijedno mjesto u Novom zavjetu ne govori nešto drugo, čak ni Iv 2,15, pri čišćenju hrama kada je bičem tjerao iz hrama životinje, a nije tjerao ljude. Čak ni prije svog uhićenja, kada je preporučio da se nabave mačevi. Bio je to slikovit govor: dolazi kriza! Ne, Isusova poslušnost prema zapovijedi ljubavi bila je dosljedna. Ništa drugo nije ni nama dozvoljeno.

(B) Opisao si kako su kršćani ozbiljno shvatili nenasilje u prva tri stoljeća. Dojmio me se snažno popis poslova koji tada nisu bili dozvoljeni za krštenika, kao na primjer vojna služba i prostitucija.⁴ Zatim govoriš o "konstantinovskom krivovjerju" od četvrtog stoljeća, kada je kršćanstvo već postalo državna religija. Tada je po tebi započeo veliki otpad od vjere. Obojica nismo povjesničari, no vjerujem da si ovo prikazao previše crno-bijelo. Sigurno je bilo mnogih koji su u kršćanstvom prožetom Rimskom Carstvu živjeli svoju vjeru tako da su preuzimali odgovornost u novim područjima javnog života.

(L) Ne želim to uopće osporavati. Moja radikalna tumačenja se odnose samo na pitanje nasilja. Isusova uputa je izdana zbog prilagođavanja - sve do današnjih dana. Zar ne trebaju naše Crkve u ovom trenutku obraćenje, kako bi nanovo shvatile smisao nepodijeljene Kristove vlasti?

(B) Ti želiš reći, ovdje se odlučuje hoćemo li ostati vjerni prvoj zapovijedi, hoćemo li slijediti poganskog boga Marsa ili Oca našeg Isusa Krista. Tu se mogu samo složiti s tobom. Ne radi se samo o ideološkome, o "svetim ratovima", nego uvijek i o gospodarskim interesima i profitu, o okrutnosti protiv civila, o duševnim povredama i brutalnostima, o nemoralnostima u vojsci - ali i načelno o nemogućnosti za učenika Raspetoga da ubija.

(L) Mi smo u našoj generaciji ozbiljno razmišljali o odnosu između Crkve i države. To ne bi trebao biti odnos lažne poniznosti, ali ni stav „može bez mene“. Što to onda znači, prema poslanici Rimljanima poglavlje 13, biti poslušan vlastima? Želimo da se poštuju zakoni, da se traži ono što je za grad najbolje i da smo i kritički i spremni biti na raspolaganju svojoj zajednici. No, postoje situacije u kojima moramo slijediti našu savjest, kada se traži otpor nepravdi, a mi imamo proročku službu stražara u odnosu prema državi. Tada vrijedi: "Treba se više pokoravati Bogu nego li ljudima." (Dj 5:29). Dietrich, ti si to posvjedočio svojim životom.

(B) Nanošenje velikih patnji, koje je ljudima donio Hitlerov režim nepravde, trebalo je zaustaviti. Iako sam bio blizu tvog pacifizma, kao što znaš, vidio sam da se mora usuti pijesak u taj kotač koji se kotrljao. Hitlera se moralo ugasiti. To je razlog zašto sam se 20. srpnja pridružio grupi otpora. Od tada nisam dalje razvijao mogućnosti nenasilnog otpora. Premda je bilo takvih primjera čak i u zemljama koje je Njemačka okupirala pa čak i u samoj Njemačkoj - vidi prosvjed žena u Berlinu u Ulici ruža. To što sam se priključio krugu časnika u otporu, bila je moja osobna odluka savjesti, koju ne mogu generalizirati. Morao sam prihvatiti rizik nasilne akcije, preuzeti odgovornost za smrt tiranina. To nije uspjelo, kao što znaš. Namjerno sam uložio svoj život. Oni koji nisu napravili ništa, postali su sukrievci. Baš kao i oni, moji kršćanski prijatelji, koji su otišli u pokret otpora. Jesam li zbog toga iznevjerio Evanđelje? Ne znam ... Trebao sam još jasnije pitati: "Što bi Gospodin Isus na to rekao?"

(L) Dragi Dietrich, poštuju te tvoju konačnu odluku. Nisi htio ostati pasivan prema zlu. Ali, čak i kada je riječ o obrani i zaštiti susjeda, svoje zemlje, ili drugih ugroženih, ne može dobar cilj opravdati sva sredstva. Moram znati koja sredstva odgovaraju zapovijedi ljubavi. Znam da pacifizam djeluje mnogima kao krut zakonski tjesnac. Ali Isus i apostoli nisu se libili dati određene etičke upute, koje nas danas obvezuju pored onoga što su kulturni uvjeti. Našli smo u Evanđelju Božje „da“ u Isusu. Sada mu možemo našom poslušnošću reći "hvala". Nasilje i ubojstva ne mogu biti izraz te zahvalnosti.

(B) Dirnut sam na ovom mjestu koliko si ti beskompromisan i ispravan u nasljedovanju i želim od tebe učiti. Možda bih se bio drugačije odlučio da sam učio zanat kod Mahatme Gandhija. Znaš da me je Gandhi pozvao u goste, planirao sam putovanje za Indiju, ali sam onda ipak dobio jedan drugi zadatak.

(L) Da, to bi tebi i svima nama u ono vrijeme puno pomoglo. Ipak, daj da ovdje još jednom izrazimo, što razumijemo pod nenasilnim otporom: sigurno ne pasivno ponašanje, kukavičluk i bijeg od trpljenja. Ne želimo kapitulirati pred nasiljem. Moramo koristiti sredstva koja su drugačija od onih nasilnog protivnika. Možemo li misliti na bojkot, štrajkove, sabotaže svake vrste?

(B) Važno je ne pokoravati se zakonima protivnika, ali i dalje poštovati tlačitelja kao čovjeka, jer njegovo dostojanstvo valja sačuvati. S protivnikom treba tražiti zajednički razgovor - npr. otvaranjem teme u javnosti i apeliranjem na njegovu savjest. Da, takav građanski neposluh treba posramiti i proizvesti pritisak, ali se ne smije nanositi bol onima koji nasilje zagovaraju ili koji tlače. Umjesto toga, moram biti spreman na sebe preuzeti trpljenje u znaku križa. To nasilje nije samo strategija, nego je iznad svega stav duha, način života koji najbliže odgovara Evanđelju. A čak i to se mora naučiti i izvježbati. Sve to tada još nisam bio promislilo, ali ti, Jean, ti si to nastavio nakon rata kao urednik "Bilježnice pomirenja" („Cahiers de la Reconciliation“) i u tvojoj važnoj knjizi "Rat i Evanđelje" (1956.). Zahvaljujem ti na tome.

(L) Ono što je ostalo nesavršeno u našem životu, dalje će razvijati i produbiti naši duhovni potomci. U radu za mir treba načiniti još mnogo koraka i mnogo toga otkriti. Moramo ovdje zaključiti naš dijalog. Hoćeš li nam reći svoju zaključnu riječ?

(B) Moj život je bio prekratak. Bio sam najprije na putu razumijevanja zapovijedi ljubavi Kristove u svoj njenoj radikalnosti. U jednom trenutku osjetio sam proročku jasnoću: 1934. sam rekao u Fanou - godinu dana nakon što je Hitler došao na vlast koja nas je odvela u Drugi svjetski rat, s 50-60 milijuna mrtvih; dakle rekao sam rečenicu koju tada, kao 28-godišnjak, ipak nisam do kraja razumio u njenoj mudrosti. Rekao sam: „Svim narodima treba biti upućena radosna riječ mira, jer je ova Kristova Crkva u ime Krista uzela svojim sinovima oružje iz ruku te im zabranila rat.“ Morali smo na bolan način učiti da su prigovor savjesti i nenasilje stvarno put kojim možemo vjerodostojno svjedočiti Božji mir i zapovijed ljubavi prema bližnjemu.

(L) Tako moramo ozbiljno shvatiti Evanđelje, čak i ako time postanemo omraženi, i ako remetimo staru ravnotežu između Crkve i svijeta. Mi svi osjećamo koliko je neophodna nova reformacija. Prva je stavila u središte prvu zapovijed i naglasila autoritet Svetog pisma, opravdanje po vjeri, unutarne svjedočanstvo Duha Svetoga i opće svećenstvo. Druga reformacija mora pomaknuti u prvi plan zapovijed ljubavi i konačno tražiti druga sredstva osim vojnih sredstava za zaštitu onoga što je vrijedno zaštititi. Hoće li našim Crkvama uspjeti ovakav obrat? Mogu li one prikazati u javnosti tako duboko kajanje? Mi sada možemo samo pasti na koljena i moliti Duha Svetoga za cijelo kršćanstvo. Zašto Bog ne bi mogao potaknuti novu reformaciju? Još nije prekasno, ali je hitno!

Bilješke:

(1) za produljenje teme preporučamo: Jean Lasserre: Rat i Evanđelje 1953 (original: "la Guerre et l'Evangile" - Jean Lasserre 1953, njemački prijevod „Der Krieg und das Evangelium 1956) kao i od istog autora Kršćanstvo i nasilje (original: les Chrétiens et la violence 1965, njemački: Die Christenheit vor der Gewaltfrage. Die Stunde für ein Umdenken ist gekommen. ISBN 978-3-643-10689-6 Lit-Verlag; Berlin 2010). Usporedi također: Nenasilno protiv Hitlera (original: Gewaltfrei gegen Hitler), Werkstatt für gewaltfreie Aktion. ISBN 3-930010-08-9 Karlsruhe 2007. i naravno Bonhöffer Biographie, Eberhard Bethge, München 1967ff.

(2) ovaj zamišljen dijalog nastao je povodom prezentacije na međunarodnoj konferenciji „ Church and Peace“ u zajednici Arche St. Antoine L'Abbaye od 19.-22. svobmka 2011. koja se održava istovremeno kada i Međunarodni mirovni saziv Svjetskog vijeća Crkava u Kingstonu / Jamaika.

(3) Iz prepiske s Cristiane Lasserre, kćeri J.L.

(4) Hipolit iz Rima, u: W. Geerlings / G. Schoelligen: Didahe – nauk dvanaest apostola. Freiburg 1991. (original „Didache – Zwölf-Apostel-Lehre, Freiburg 1991.“, W. Geerlings / G. Schoelligen)

S njemačkog preveli: Ana, Judit i Gustav Raffai

Lektorirala: Estera Sečen